ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI KASBGA DOIR AMALIY KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

Artıqbaeva Nurjamal Pirniyazovna
Osiyo Xalqaro Universiteti magistrantı

https://doi.org/10.5281/zenodo.24470805

Annotatsiya. *Tezisda bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbga doir amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslari, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, pedagogik amaliyotning ahamiyati hamda zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda muammoli vaziyatlar, mikroo‘qitish, refleksiv tahlil, hamkorlikda o‘rganish va raqamli texnologiyalarning o‘rni asoslangan.*

Kalit so‘zlar: *bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy tayyorgarlik, amaliy ko‘nikma, pedagogik amaliyot, kasbiy kompetentlik, interfaol metodlar, mikroo‘qitish, refleksiya, innovatsion texnologiyalar.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagog kadrlarni tayyorlash sifatini oshirish, ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirish va ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishni talab etmoqda. Chunki zamonaviy o‘qituvchi nafaqat chuqur nazariy bilimga, balki ta’lim jarayonini mustaqil tashkil etish, o‘quvchilar bilan samarali muloqot qilish, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish, bilimlarni xolis baholash va yuzaga keladigan pedagogik muammolarni hal etish qobiliyatiga ham ega bo‘lishi zarur.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida talabalarning kasbga doir amaliy ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta’lim metodlari, pedagogik amaliyot va mustaqil faoliyat shakllarini takomillashtirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Kasbga doir amaliy ko‘nikmalar - bo‘lajak o‘qituvchining egallagan nazariy bilimlarini muayyan pedagogik vaziyatlarda qo‘llashi, ta’lim-tarbiya jarayonini rejalashtirishi, tashkil etishi, boshqarishi va natijalarini tahlil qila olishini ifodalovchi kasbiy faoliyat elementlaridir. Bunday ko‘nikmalar bir martalik mashg‘ulot natijasida emas, balki izchil tashkil etilgan nazariy ta’lim, amaliy mashg‘ulotlar, pedagogik amaliyot va muntazam refleksiya jarayonida shakllanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda shakllantirilishi zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikmalarni quyidagi yo‘nalishlarda guruhlash mumkin:

1. Loyihalash ko‘nikmalari- dars maqsadini belgilash, kutiladigan natijalarni aniqlash, dars ishlanmasini tuzish va o‘quv materiallarini tanlash.

2. Didaktik ko‘nikmalar - mavzuni tushunarli bayon etish, o‘qitish metodlarini tanlash, topshiriqlar ishlab chiqish va o‘quvchilar faolligini ta’minlash.

3. Kommunikativ ko‘nikmalar - o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali muloqot qilish, pedagogik takt va empatiyaga rioya etish.

4. Diagnostik va baholash ko‘nikmalari - o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini aniqlash, baholash mezonlaridan foydalanish hamda natijalar asosida tegishli pedagogik qarorlar qabul qilish.

5. Tashkiliy ko‘nikmalar- sinf faoliyatini boshqarish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash, hamkorlikdagi ishlarni tashkil etish va ta’lim muhitini shakllantirish.

6. Refleksiv ko‘nikmalar- o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, yutuq va kamchiliklarni aniqlash, o‘z ustida ishlash hamda kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash.

7. Raqamli ko‘nikmalar- ta’lim platformalari, elektron resurslar va raqamli vositalardan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish.

Mazkur ko‘nikmalarni samarali shakllantirish uchun ta’lim jarayonida talabaning faol ishtirokiga asoslangan metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda faoliyatga yo‘naltirilgan va refleksiv metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Mikroo‘qitish metodi. Talaba qisqa mashg‘ulotni rejalashtiradi, o‘tkazadi va natijasini tahlil qiladi. Ushbu metod darsni tushunarli tashkil etish, savollar tuzish va vaqtni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Keys-stadi metodi. Pedagogik muammoli vaziyatlar asosida talabalar mustaqil qaror ishlab chiqadilar. Bu metod tahliliy fikrlash, muammolarni hal etish va pedagogik qaror qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Portfolio metodi. Talaba dars ishlanmalari, topshiriqlar, kuzatuv qaydlari, mentor fikrlari va refleksiv yozuvlarini jamlaydi. Portfolio kasbiy rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Mentorlik metodi. Tajribali pedagog talabaning faoliyatini kuzatadi, individual tavsiyalar beradi va mustaqil ishlashiga ko‘maklashadi. Mentorlik nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashda muhim ahamiyatga ega.

Refleksiv tahlil metodi. Talaba mashg‘ulotdan keyin quyidagi savollarga javob beradi:

Darsning qaysi jihatlari samarali bo‘ldi? Qaysi muammolar yuzaga keldi? O‘quvchilar maqsadga erishdilarmi? Keyingi darsda nimani o‘zgartirish kerak?

Loyiha metodi. Talabalar ta’limiy loyiha, darslar ketma-ketligi, metodik tavsiya yoki o‘quv materiali ishlab chiqadilar. Bu metod rejalashtirish, hamkorlik, ijodkorlik va natijaga yo‘naltirilgan faoliyatni rivojlantiradi.

Mazkur metodlarning samaradorligi ularni alohida-alohida qo‘llash bilangina emas, balki o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali ham oshadi. Masalan, talaba avval pedagogik vaziyatni keys-stadi orqali tahlil qiladi, keyin mikroo‘qitish mashg‘ulotini o‘tkazadi, mentor tavsiyalarini oladi va natijalarni portfolio orqali qayd etadi. Jumladan, mikroo‘qitish, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, rolli o‘yinlar, loyiha metodi, muammoli ta’lim, hamkorlikda o‘rganish va tengdoshlar fikr-mulohazasi talabalarga kasbiy faoliyatga xos vazifalarni mashq qilish imkonini beradi.

Masalan, mikroo‘qitish jarayonida talaba muayyan mavzu bo‘yicha qisqa dars tashkil etadi. Boshqa talabalar kuzatuvchi va o‘quvchi vazifasini bajarib, mashg‘ulotdan so‘ng aniq mezonlar asosida fikr bildiradilar.

Bu jarayonda dars maqsadining aniqligi, metodlarning mosligi, tushuntirish sifati, muloqot madaniyati, vaqt taqsimoti va o‘quvchilar faolligi tahlil qilinadi. Olingan fikr-mulohazalar asosida talaba o‘z faoliyatini takomillashtiradi. Pedagogik amaliyot amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning muhim bosqichi hisoblanadi.U talabalarga ta’lim muhitini bevosita kuzatish, tajribali o‘qituvchilarning ish usullarini o‘rganish, darslarni rejalashtirish va o‘tkazish, o‘quvchilar bilan muloqot qilish hamda pedagogik vaziyatlarni hal etish imkonini beradi. Pedagogik amaliyot samaradorligini oshirish uchun oliy ta’lim muassasasi, amaliyot o‘tiladigan maktab va amaliyot rahbarlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish lozim. Shuningdek, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish jarayonida talabalarning individual xususiyatlari, kasbiy qiziqishlari va tayyorgarlik darajasini hisobga olish zarur. Buning uchun dastlabki diagnostika, muntazam kuzatish, suhbat, anketa, amaliy topshiriqlar va o‘zini o‘zi baholash usullaridan foydalanish mumkin. Baholash jarayoni faqat yakuniy natijani aniqlashga emas, balki talabaning rivojlanish dinamikasini kuzatish va unga zarur metodik yordam ko‘rsatishga ham xizmat qilishi kerak.

Amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishning samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq:

- nazariy mashg‘ulotlar va amaliy faoliyat o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash;
- kasbiy vazifalarga yaqin bo‘lgan real va modellashtirilgan pedagogik vaziyatlardan foydalanish;
- talabalarga mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashish imkoniyatini yaratish;
- muntazam, aniq mezonlarga asoslangan fikr-mulohaza berish;
- o‘z faoliyatini tahlil qilish va xatolar ustida ishlash madaniyatini rivojlantirish;
- raqamli ta’lim vositalaridan maqsadli foydalanish;
- oliy ta’lim muassasasi va umumiy o‘rta ta’lim maktablari hamkorligini mustahkamlash.

Ushbu shart-sharoitlarning tizimli ravishda amalga oshirilishi bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy mustaqilligi, pedagogik mas’uliyati, muloqot madaniyati va kasbiy faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda refleksiv tahlil, hamkorlikda o‘rganish va raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Refleksiv tahlil talabalarga o‘z faoliyatini baholash va xatolaridan xulosa chiqarish imkonini bersa, hamkorlikda o‘rganish jamoada ishlash, muloqot qilish va muammolarni birgalikda hal etish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Raqamli texnologiyalar esa ta’lim jarayonini interfaol tashkil etish, axborot resurslaridan samarali foydalanish hamda nazariy bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Shu bois mazkur yondashuvlarni o‘zaro integratsiyalash talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Masalan:

Refleksiv tahlil — talabaning o‘z bilimlari, faoliyati, erishgan natijalari va yo‘l qo‘ygan xatolarini tahlil qilishi, ularga baho berishi hamda keyingi faoliyati uchun xulosalar chiqarishi

jarayonidir. Refleksiya orqali talaba o‘zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, bilimlaridagi bo‘shliqlarni anglaydi va individual rivojlanish yo‘nalishini belgilaydi.

Ta’lim jarayonida refleksiv kundalik yuritish, o‘z-o‘zini baholash, portfolio shakllantirish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va bajarilgan topshiriqlar yuzasidan fikr-mulohaza bildirish kabi usullar samarali hisoblanadi. Ushbu usullar talabalarda o‘z faoliyati uchun mas’uliyat, tanqidiy fikrlash, o‘zini o‘zi boshqarish va uzluksiz kasbiy rivojlanishga intilishni shakllantirishga xizmat qiladi.

Hamkorlikda o‘rganish — talabalarning umumiy maqsadga erishish uchun kichik guruhlarda o‘zaro muloqot qilishi, bilim almashishi va birgalikda muammolarni hal etishiga asoslangan ta’lim yondashuvidir. Mazkur jarayonda har bir talaba nafaqat bilim oluvchi, balki o‘z bilim va tajribasini boshqalar bilan baham ko‘ruvchi faol ishtirokchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Loyiha asosida ta’lim olish, guruhiy muhokamalar, keys-stadi, rolli o‘yinlar va kasbiy vaziyatlarni modellashtirish hamkorlikda o‘rganishning samarali shakllaridir. Bunday faoliyat talabalar orasida kommunikativ kompetensiya, jamoada ishlash, yetakchilik, murosaga kelish, vazifalarni taqsimlash va birgalikda qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, o‘zaro fikr almashish turli nuqtayi nazarlarni anglash va kasbiy muammolarga kompleks yondashish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayonini interfaol, moslashuvchan va individual ehtiyojlarga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etish imkonini beradi. Elektron ta’lim platformalari, videodarslar, virtual laboratoriyalar, simulyatorlar, elektron portfoliolar va hamkorlikka mo‘ljallangan raqamli vositalar talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlash hamda amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Biroq raqamli texnologiyalarning samaradorligi ulardan maqsadli foydalanish, talabalarning raqamli savodxonligi, axborot xavfsizligiga rioya qilishi va o‘qituvchining pedagogik jihatdan to‘g‘ri yo‘naltirishiga bog‘liq. Shu sababli texnologiyalar ta’lim maqsadining o‘rnini bosuvchi vosita emas, balki unga erishishni qo‘llab-quvvatlovchi omil sifatida qaralishi lozim.

Shunday ekan, ushbu yondashuvlarni ta’lim jarayoniga maqsadli va tizimli tatbiq etish kelajak mutaxassislarining kasbiy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari hamda kasbiy kompetentligini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbga doir amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish pedagogik kadrlar tayyorlash jarayonining muhim tarkibiy qismidir. Bu jarayon nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, pedagogik amaliyotni samarali tashkil etish, interfaol metodlardan foydalanish va refleksiv faoliyatni rivojlantirish orqali takomillashtiriladi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish uchun amaliy mashg‘ulotlarni aniq kasbiy vazifalar asosida tashkil etish, ularning faoliyatini mezonlar yordamida baholash va individual rivojlanishiga ko‘maklashish zarur. Natijada pedagogik faoliyatni mustaqil rejalashtira oladigan, zamonaviy metodlardan maqsadli foydalanadigan, o‘quvchilar bilan samarali muloqot

qiladigan va o‘z kasbiy faoliyatini muntazam takomillashtirib boradigan pedagoglarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. F.O. Mirzayeva. Pedagogika tarixi va nazariyasi.Tashkent-2023.
3. O‘.J. Yo‘ldoshev tahriri ostida. Umumiy pedagogika. –T.: «Fan va texnologiya», 2017,
4. A.Xoliqov. Pedagogik mahorat. Toshkent.«IQTISOD-MOLIYA» 2011
5. B.X. Xodjayev. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti.«Sano-standart» nashriyoti. Toshkent – 2017
6. R.Mavlonova, N.Voxidova, N.Raxmonqulova. Pedagogika nazariyasi va tarixi.Tashkent-2010.